Historicity Research Journal
Volume 2 | Issue 7 | March 2016

Impact Factor : 0.4521 (UIF)
ISSN:- 2393-8900

Research Article

वासुदेव विठ्ठल तथा अण्णासाहेब दास्ताने यांचे कुष्टरोग निवारण कार्य

दिनेश रामदास महाजन
इतिहास विभाग प्रमुख, कला व विज्ञान महाविद्यालय, भालोद जि.जळगाव.

प्रस्तावना :

वासुदेव विठ्ठल दास्ताने शिक्षण घेत असतानाच वयाच्या विसाव्या वर्षी त्यांना कुष्टरोग झाला होता.१९२८ पर्यंत या आजारावर विविध उपचार केल्याने तो रोग निष्प्रभावी झाला होता.परंतु त्यामुळे त्यांना अनेक वाईट अनुभवांचा सामना करावा लागला.तसेच या कुष्टरोगामुळे त्यांच्या हाताला जो विकृतपणा आला होता त्याचा त्यांना सार्वजनिक जीवनात वावरताना अनेक वाईट अनुभव आले होते.१९३० ते १९४२ या काळात विविध तुरुंगात असताना सुध्दा त्यांना मुद्दाम या रोगामुळे इतर कैद्यांपासून वेगळे ठेवण्यात येत असे.

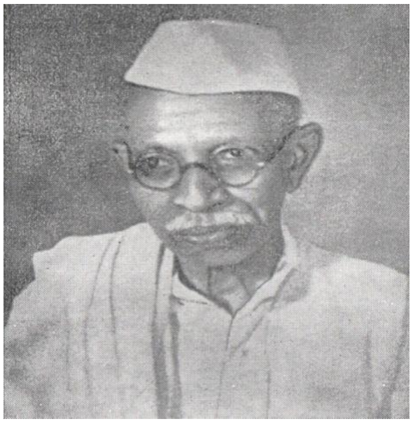

या रोगामुळे वासुदेव दास्ताने यांना कुष्टरोग्यांना समाजात कितीहीन व तुच्छ लेखले जाते हे स्वत:ला आलेल्या अनुभवांनी लक्षात आले होते. रोगमुक्त झाल्यावर सुध्दा कुष्टरोग्यांबद्दलची समाजाची धारणा बदलावी व त्यांना सन्मानाने जीवन जगता यावे यासाठी त्यांनी प्रयत्न केले[1] या कार्यातूनच पुढे ते मुंबई सरकारचे अधिकृत प्रतिनिधी म्हणून कुष्टरोग निवारणाचे कार्य करु लागले.

मार्च १९४८ मध्ये मुंबई इलाख्याचे आरोग्यमंत्री ना.डॉ.एम.डी.गिल्डर यांनी वासुदेव दास्ताने यांना सुचविले की, कुष्टरोग निवारणासाठी त्यांनी काही कार्यकर्ते तयार करावे व कुष्टसेवेला चालना देण्यासाठी त्यांनी नियोजन करावे. सरकारच्यावतीने या कामाची जबाबदारी जर वासुदेव विठ्ठल दास्ताने घ्यायला तयार असतील, तर त्यांना `ऑनररी लेप्रेसी प्रोपेगांडा ऑफीसर` म्हणून त्यांची निवड करण्याची तयारी दाखविली. महारोग खरे म्हणजे प्लेग, कॉलरा, क्षय यांसारखा संसर्गजन्य रोग नसूनही या रोगाबाबत लोकांमध्ये असलेली भीतीची भावना, रोगाबाबत असलेली घृणा दूर करण्यासाठी व्यापक लोकशिक्षणाची, रोग व रोगाबद्दलची शास्त्रीय व खरी माहिती देण्यासाठी प्रशिक्षणाची सोय करणे आणि खेडोपाडी जाऊन रोगाची प्राथमिक चिन्हे दिसताच उपचार करुन घेण्यासाठी डॉक्टरांची मदत घेण्यास प्रवृत्त करणारे प्रचारक मंडळ उभे करणे यासारखी कामे केवळ सरकारी स्तरावर होण्यासारखी नसल्यामुळे महाराष्ट्रात कुष्टसेवेची जबाबदारी वासुदेव विठ्ठल दास्ताने यांनी स्वीकारली. त्याप्रमाणे सरकारने सर्जन जनरल मार्फत आवश्यक ते अधिकार आणि जिल्हयातील सर्वसविल सर्जन यांना आणि हेल्थ ऑफिसर यांना आवश्यक त्या सूचना कळविल्या.[2]

वासुदेव दास्ताने यांचा लोकशिक्षणावर भर :- वासुदेव दास्ताने यांनी प्रामुख्याने या रोगाविषयी असलेले भय, घृणा आणि अज्ञान दूर करण्याचा प्रयत्न केला.तसेच इतर आजारांप्रमाणे तात्काळ डॉक्टरांची मदत घ्यावी यावर त्यांचा भर होता.कुष्टधाम काढून अशा रोग्यांना समाजापासून दूर ठेवल्याने हा रोग समाजातून नष्ट होणार नाही. कारण अनेक रोगी या आजाराची लक्षणे दिसत असूनही समाजामध्ये वावरत असतात म्हणून अंगावर कोठेही चट्टा दिसताच त्यावर उपचार करावा यासाठी वासुदेव दास्ताने यांनी प्रयत्न केले

वासुदेव दास्ताने यांनी कुष्टरोग निवारणार्थ केलेले प्रयत्न :- वासुदेव विठ्ठल दास्ताने यांनी कुष्टरोग निवारणाची जबाबदारी स्वीकारल्यावर त्यांच्या असे लक्षात आले की, सामान्य जनताच नव्हे तर मोठमोठे डॉक्टर सुध्दा कुष्टरोग्यांवर उपचार न करता कुष्टाश्रमात जाऊन उपचार घेण्याचे सांगत असत. एवढी त्यांना या रोगाबाबत भीती वाटत असे.३त्यामुळे वासुदेव दास्ताने यांनी सर्जन जनरल मार्फत वारंवार सर्क्युलर काढून प्रत्येक जिल्हयाच्या सरकारी दवाखान्यात उपचाराचा दिवस व वेळ यांचा फलक लावून ठेवण्याची सक्ती केली.तसेच केवळ पत्रव्यवहार करुन न थांबता त्यांनी संपूर्ण महाराष्ट्रभर सतत दौरा केला. या दौज्यात ते सिवील सर्जन यांना भेटणे, सरकारी दवाखान्यातील उपचारांची व्यवस्था पाहणे, विविध ठिकाणच्या कुष्टरोग निवारण कार्यकर्त्यांच्या भेटी घेऊन त्यांच्या अडीअडचणी समजून घेणे इ. कामे त्यांनी या दौज्यात केली.विविध ठिकाणचे अनेक रोगी सुध्दा त्यांना भेटून आपली व्यथा, वेदना व समस्या मांडत असत.[४] वासुदेव दास्ताने यांनी जेही कार्य हाती घेतले त्या कामात ते स्वतःला पूर्ण झोकून देत असत.या त्यांच्या कार्य तत्परतेमुळे मात्र काही लोकांना ते नकोसे झाले होते.

वासुदेव दास्ताने यांनी कुष्टरोग निवारणाचे कार्य हाती घेतल्यानंतर विविध पध्दतीने या रोगाला आळा घालण्याचा प्रयत्न केला.अशाच प्रयत्नातून त्यांनी `जिल्हा कुष्टरोग निवारण समित्या` स्थापन केल्या.त्यात नाशिक येथे डॉ.य.श.शुक्ल यांच्या मदतीने त्यांनी `नाशिक जिल्हा कुष्ट निवारण मंडळ` स्थापन केले.काही काळानंतर नाशिकचे `गाडगे महाराज कुष्टधाम` सुध्दा डॉ.शुक्ल यांनी नगरपालिकेच्या माध्यमातून उत्तम चालविले.तेथील कुष्टरोग्यांना शेती व हस्तोद्योगाचे शिक्षण देऊन त्यांना स्वावलंबी बनविण्यात आले.वासुदेव दास्ताने यांच्या कुष्टरोग निवारण कार्यामुळे महाराष्ट्रातील अठरा जिल्हयांतून कुष्टरोग निवारण कार्यकर्ते सरकारला मिळाले.या कार्यकर्त्यांच्या प्रयत्नांमुळे लोकांमध्ये जागृती होऊन दवाखान्यात जाऊन औषधोपचार करुन घेणाज्यांची संख्या मोठया प्रमाणात वाढली.एकूण महाराष्ट्रात या कार्याला चांगलीच चालणा मिळाली.काही ठिकाणचे डॉक्टर कृतज्ञतापूर्वक उल्लेख करतात की, वासुदेव दास्ताने यांनी आम्हाला याकामी लावून नवी दृष्टी दिली.यावरुन त्यांच्या कार्याची व्याप्ती लक्षात येते.

एकदा मुंबईच्या ॲकवर्थ होम या लेपर कॉलनी डॉ.य.श.शुक्ल हे तेथील सुपरिटेंडंटला भेटायला गेले. त्यावेळी त्या सुपरिटेडंटने एका खुर्चीकडे बोट दाखवून `मागच्या खेपेला या खुर्चीवर वासुदेव दास्ताने बसले होते, ती खुर्ची मी तशीच वेगळी ठेवली आहे आणि ते जेव्हा केव्हा ते पुन: येतील तेव्हा हीच खुर्ची त्यांना देण्यासाठी राखून ठेवली आहे. या खुर्चीवर इतर कोणीही बसणार नाही अशी काळजी आम्ही घेतो` असे सांगितले. यावरुन लक्षात येते की, स्वत: कुष्टधाम चालविणाज्या अधिकाज्यांची ही भावना कुष्टरोग्यांबद्दल किती अज्ञानी व अनुदार होती हे लक्षात येते.[५]

कुष्टरोग निवारण कार्य करीत असताना वासुदेव दास्ताने यांनी प्रचारासाठी विविध मार्गांचा अवलंब केला.असाच एक प्रयत्न म्हणजे त्यांनी `कुष्टरोगाचे निर्मूलन` हे छोटेसे पुस्तक लिहिले. यासंबधी विश्वनाथ महाराज केसकर यांनी या पुस्तकाबद्दल लिहिलेला अभिप्राय अतिशय महत्वाचा आहे ते आपल्या अभिप्रायात म्हणतात, `हे छोटेसे पुस्तक प्रत्येक कुष्टरोगी मनुष्याच्या हातात पळावे अशी मी शिफारस करतो, याची भाषा अत्यंत सुबक असून प्रेमळपणाने कुष्टरोगाची हकीकत सांगितली गेली असून रोगी माणसांशी कार्यकर्त्यांनी कसे वागावे याचे सुदंर वर्णन केलेले आहे. पुस्तक वाचताना असे वाटते की, आपण एकत्र बसून रोगी व अरोगी एखाद्या शारीरिक रोग्याबद्दल विचार करीत आहोत. मराठी भाषेत लिहिलेले असे सर्वपयोगी लहान पुस्तक दुसरे नाही या पुस्तकाच्या वाचनाने समाजामध्ये रोगनिवारण कार्याबद्दल खरे प्रेम उत्पन्न होवो व कुष्टग्रस्त जनतेच्या मनात निरोगी होऊन जगण्याचा उत्साह उत्पन्न होवो.` असे मौलिक विचार त्यांनी मांडले आहेत.[६]

वासुदेव विठ्ठल दास्ताने कुष्टरोग निवाणाचे कार्य सुरळीतपणे चालू राहावे यासाठी ते विविध ठिकाणांहून आर्थिक मदत मिळविण्याचा प्रयत्न करीत असत. अशाच एका प्रयत्नाचा भाग म्हणून त्यांनी फैजपूर काँग्रेस अधिवेशनाच्यावेळी यावलच्या माधवराव देशपांडे यांनी दिलेल्या देणगीतून कुष्टरोग कार्यास मदत मिळावी म्हणून शंकरराव देव यांना पत्र पाठविले होते. त्यांच्या पत्राला शंकरराव देवांनी पाठविलेल्या उत्तरात ते म्हणतात, `मी तुमच्या कार्यकर्त्यांशी बोलल्याप्रमाणे महाराष्ट्रातील कुष्टरोग सेवा क्षेत्रातील सर्व कार्यकर्ते सेवा संघाचे सभासद होतील व संघाच्या अंतर्गत त्यांची एक स्वायत्त संघटना निर्माण होईल, महाराष्ट्र सेवा संघाकडून या कार्याला जेवढी मदत होणे शक्य आहे तेवढी मदत होईल तर मला आनंद होईल, तोपर्यंत आर्थिक मदत व्यक्तिशः महाराष्ट्र सेवा संघाकडून किंवा देशपांडे

निधीतून करता येईल तेवढा करण्याचा माझा प्रयास राहील.`[७] अशा प्रकारची सकारात्मक भूमिका मांडून मदतीची तयारी दर्शविलेली दिसून येते.

११ मार्च १९५६ रोजी तळेगाव ता.जामनेर येथील मुक्कामात `कुष्टसेवा प्रचार अधिकारी` या नात्याने वासुदेव विठ्ठल दास्ताने यांनी राष्ट्रपती डॉ.राजेंद्र प्रसाद यांना पत्र लिहून भारतात कुष्टरोग निवारण कार्य करणारी संस्था गतीशील करण्याची विनंती केली. त्यां-नी आपल्या कार्यकाळातील सहा वर्षांचा कुष्टसेवा कार्याचा अहवाल ४ मे १९५५ रोजी लिहिला.त्या अहवालात त्यांनी महाराष्ट्रातील इतर जिल्हयाप्रमाणेच पूर्व व पश्चिमखानदेशातील कुष्टसेवा कार्यासंबंधीची माहिती दिलेली दिसून येते.[८]

ुष्टरोग्यांबाबत लोकांमध्ये असलेला सहानुभूतीशून्य धोरणाचा त्यांनाराग येत नसे. या रोगाबाबत समाजात जी पूर्वापार विकृत भीती मूळ धरुन बसलेली आहे त्यामुळे आपल्या पोराबाळांच्या आणि कुटुंबाच्या संरक्षणाच्या कल्पनेने माझ्यासारख्याला देखील ते बिचकून वागत नसतील तर नवल नाही. हेच अज्ञान तर आपल्याला दूर करायचे आहे.ते जबरदस्तीने त्यांच्याजवळ जाण्याने दुर होणार नाही उलट दृढच होईल. विचार पूर्वक आणि सहानुभूती दाखवून सांगण्याचेच ते अज्ञान दूर होईल असे ते म्हणत असत.[९]

ल्याण येथे `महाराष्ट्र-र्नाटक मेडिकल कॉन्फरन्स` आयोजित करण्यात आली होती.त्या परिषदेने व ठिकठिकाणच्या मेडिकल असोसिएशन यांनी या संस्थेतर्फे मुंबई सरकारचे आरोग्यमंत्री ना.डॉ.एम.डी.गिल्डर यांना भेटून त्यांच्याकडे वासुदेव विठ्ठल दास्ताने यांच्याबद्दल तक्रार केली. तसेच या परिषदेत एक ठराव पास करुन त्यानुसार वासुदेव दास्ताने यांना मुंबई सरकारचे महारोगाचे प्रचाराधिकारी दुबळे असल्यामुळे या कामास अयोग्य आहेत.महारोगामुळे होणाज्या गंभीर परिणामांची दखल सरकार व जनतेला घ्यावी लागेल. सरकारी आश्रयाखाली असा प्रचार व्हावा ही खेदाची गोष्ट आहे. वासुदेव दास्ताने यांच्या नेतृत्वाखाली नेमलेल्या कोणत्याही समितीवर मेडिकल असोसिएशनच्या सभासदांनी सहकार्य करु नये असा ठराव या परिषदेत करण्यात आला.[१०]

वासुदेव दास्ताने यांच्या कुष्टरोग निवारण कार्यातील समर्पण वृत्तीमुळे सरकारी दवाखान्यांवर सरकारी दडपण येऊ लागल्याने या डॉक्टर मंडळींनी वासुदेव विठ्ठल दास्ताने यांच्या विरुध्द तक्रारी सुरु केल्या, एक वकिली व्यवसायातला व्यक्तीडॉक्टर प्रशिक्षणाचा गंध नसलेला कुष्टरोग विभागाचा अधिकारी कसा काय नियुक्त झाला ?सर्जन जनरललाही निमित्तच हवे होते.सरकारलाही आता वासुदेव दास्ताने नकोसे झाले होते. परंतु त्यांना जो कधी काळी कुष्टरो झाला होता म्हणून त्यांनी `कान्सेट्रेटेड मेथडने` स्वतःची लॅबोरेटरीत सरकारी विभागातून तपासणी करुन घ्यावी अशी सूचना त्यांना करण्यात आली. या सर्व प्रकारावरुन वासुदेव दास्ताने यांच्या लक्षात आले ी, सरकारी अधिकारी व राज्यकर्त्यांना आपण आता नकोसे झालो आहोत.त्याप्रमाणे त्यांना सरकारने अधिकार पदावरुन मुक्त केले व त्यांच्या जागी पनवेलचे डॉ.वेदक यांची `मानद कुष्टरोगनिवारण प्रचाराधिकारी` म्हणून नियुक्ती केली.[११]

वासुदेव विठ्ठल दास्ताने यांच्यावर सोपविलेल्या कुष्टरोग निवारणाच्या मोठया जबाबदारीबद्दल केवळ सरकारी अधिकारीच नाराज होते असे नाही तर त्या काळातील वर्तमानपत्रातूनही त्यांच्याबद्दल नाराजी व्यक्त करण्यात आलेली दिसून येते. वासुदेव दास्ताने यांची मुंबई सरकारने महारोगाचे प्रचाराधिकारी म्हणून नेमणूक केली होती.याकामी सरकारकडून व ांधी स्मार निधीतर्फे फार मोठी रक्कम खर्च करण्यात येत होती.या सुमारास खानदेशात या रोगाचा मोठा प्रमाणावर प्रसार होत होता.१९५२ मध्ये खानदेशात जवळ जवळ चार हजार महारोगी होते.

याबाबतीत तत्कालीन वृत्तपत्राचा वासुदेव दास्ताने यांच्या कामाकडे पाहण्याचा दृष्टीकोण कसा होता ते त्यांच्या पुढील वृत्ता-नुसार स्पष्ट होते.`हा रोग कितीही भयंकर असला तरी त्यावर शास्त्रीय दृष्टया उपाययोजना करुन तो आटोक्यात आणणे व रोग जर्जरांची सेवाकरणे हे प्रत्येक मानचाचे कर्तव्य आहे.परंतु भावनेच्या भरात प्रत्येक ठिकाणी अहिंसा, प्रेम व दया यांचे स्तोम माजविणारे कॉंग्रेसजन या रोगाबाबत करीत असलेला अपप्रचार पाहून चीड उत्पन्न होते.महारोग प्रचाराधिकारी वासुदेव दास्ताने हे एक विचित्र हास्यास्पद प र प्रचार करीत असतात महारोग हा सांसर्गिग रोग नाही अशी त्यांची श्रध्दा आहे.पण श्रध्देच्या नावाखाली अशा प्रकारचाप्रचार करणाज्यांना बंदी का करण्यात येत नाही.असा प्रश्न आम्ही जळगावचे जिल्हाधिकारी अभ्यंकर यांना विचारला असता ते या प्रश्नाचे समाधानकारक उत्तर देऊ शकले नाहीत. वासुदेव दास्ताने हे सदर प्रचाराचे काम विनावेतन करतात व महारोग सांसर्गिक नसल्याची त्यांची श्रध्दा आहे असे जिल्हाधिकाज्यांनी उत्तर दिले. आमचीही अशी श्रध्दा आहे की कॉंग्रेस सरकारने राज्यकारभार न करता यापुढे सेवाग्रामला सूत कताई रीत नवीन नवीन स्तोम माजवावी. आम्हीही हा प्रचार अगदी विनावेतन करण्यास तयार आहोत. कोणाची श्रध्दा कशा प्रकारची असावी हाही प्रश्न विशेष महत्वाचा नाही, तर त्या आंधळया श्रध्देपायी कोणते भयानक प्रकार घडत आहेत हे महत्वाचे आहे. महारोग सांसर्गिक नाहीअसा प्रचार वासुदेव दास्ताने यांना वाटल्यास ते करतील पण तेवढयासाठी त्यांच्या या प्रचाराला सरकारला मान्यता द्यावी या गोष्टीस ाय म्हावे.`?[१२]अशा प्रकारच्या वृत्तावरुन वासुदेव दास्ताने यांच्याबद्दल एकप्रकारे अविश्वास व्यक्त केलेला दिसून येतो.

वासुदेव विठ्ठल दास्ताने यांच्या कार्याबद्दल सा.प्रबोधचंद्रिकेने चुकीची भूमिका मांडल्यामुळे २५ मार्च १९५२ रोजी दुसज्या एका स्थानिक वृत्तपत्रात `वृत्तपत्र स्वातंत्र्य की सत्यलाप` या शीर्षकाखाली एक लेख लिहून वासुदेव दास्ताने यांच्या कार्यावर प्रकाश टाकून

त्यांच्यावर करण्यात आलेले आरोप खोडून काढण्यात आले. त्याचबरोबर त्यांनी सबंधित वृत्तपत्रकाराची भेट घेऊन `महारोग सांसर्गि नाही` या त्यांच्या प्रचाराचे त्यांनी स्पष्टीकरण दिले.[१३] अर्थात त्यांचे या संबंधीचे विचार या वृत्तपत्रकाराला मान्य झाले नाहीत.

वासुदेव विठ्ठल दास्ताने यांच्यावर होणाऱ्या आरोप-प्रत्यारोपामुळे शेवटी त्यांनी कुष्टरोग निवारण कार्यातून निवृत्ती घेतली.मात्र त्यानंतरही या कार्याचा विस्तार होत राहिला.वासुदेव दास्ताने यांनी याकामात जे तळमळीने कार्य केले व जे कष्ट घेतले त्यामुळे या कार्याचा विस्तार होताना पाहून त्यांना समाधान वाटत असे.कुष्टरोग सेवाकार्याला समाज व सरकार यांची सहानुभूती मिळविण्यात वासुदेव दास्ताने सरकारी अधिकाऱ्यांच्या तुलनेत यशस्वी ठरले.त्यांनी कुष्टरोग निवारण कार्य शेवटपर्यंत सुरु ठेवले होते.ते प्रार्थना व सूतकताई या गोष्टी नित्यनियमाने करीत असताना विविध आजारांनी व वृध्दापकाळाने थकले असतानाही कुष्टरोगासंबंधी ते सतत चिंतन करीत असत.शेवटच्या काळात ते भुसावळ सोडून नाशिक येथील वास्तव्यात संत गाडगे महाराज कुष्टधामाशी त्यांनी नाते जोडले.[१४] यावरुन वासुदेव दास्ताने कुष्टरोगी व त्या कार्याशी ते किती एकरुप होऊन गेले होते हे लक्षात येते.कुष्टरोग निवारण हा वासुदेव दास्ताने यांच्या आयुष्याचा एक अविभाज्य भाग बनला होता.त्यामुळे त्यासंबंधीचे पद असो नसो त्यांनी शेवटपर्यत कुष्टरोग निवारणाचे कार्य अत्यंत तळमळीने केले.पिंप्राळा आश्रम बंद झाल्यावर वासुदेव दास्ताने यांनी वांजोळे येथे आश्रम उभारुन तेथे राहायला आले.

निष्कर्ष :

मुंबई इलाख्या काँग्रेस पक्षाचे वरिष्ठ नेते वासुदेव दास्ताने यांना वीस वर्षाचे असतांनाच कुष्टरोग झाला होता. नंतर तो उपचारांनी बरा झाला. परंतु तरीही अण्णासाहेब दास्ताने यांना ते राज्याचे वरिष्ठ नेते असले तरी अनेक वेळा त्यांना अपमानास्पद वागणुक मिळत असे. यावरुन दास्ताने यांच्या लक्षात ही गोष्ट आली की, आपल्यासारख्याला हा समाज अशी वागणुक देतो तर इतरांची काय स्थिती असेल. त्यामुळे वासुदेव दास्ताने कुष्टरोगाबद्दल असलेल्या समज गैरसमजाबद्दल लोकांमध्ये जागृती करण्याचे काम सतत करीत असत. तसेच कुष्टरोग्यांना विविध प्रकारे मदतही करीत असत.त्यांच्या या रोगाबद्दल असलेल्या तळमळीबद्दल स्वातंत्र्य प्राप्तीनंतर आरोग्यमंत्री एम.डी.गिल्डर यांनी त्यांची राज्याचे `ऑनररी लेप्रेसी प्रोपेगांडा ऑफीसर` म्हणून नियुक्ती केली.तेव्हा वासुदेव दास्ताने यांनी सर्जन जनरल मार्फत वारंवार सर्क्युलर काढून प्रत्येक जिल्हयाच्या सरकारी दवाखान्यात उपचाराचा दिवस व वेळ यांचा फलक लावून ठेवण्याची सक्ती केली.तसेच केवळ पत्रव्यवहार करुन न थांबता त्यांनी संपूर्ण महाराष्ट्रभर सतत दौरा केला. या दौऱ्यात ते सिवील सर्जन यांना भेटणे, सरकारी दवाखान्यातील उपचारांची व्यवस्था पाहणे, विविध ठिकाणच्या कुष्टरोग निवारण कार्यकर्त्यांच्या भेटी घेऊन त्यांच्या अडीअडचणी समजून घेणे इ. कामे त्यांनी या दौऱ्यात केली.विविध ठिकाणचे अनेक रोगी सुध्दा त्यांना भेटून आपली व्यथा, वेदना व समस्या मांडत असत.वासुदेव दास्ताने यांनी जेही कार्य हाती घेतले त्या कामात ते स्वतःला पूर्ण झोकून देत असत.या त्यांच्या कार्य तत्परतेमुळे मात्र काही लोकांना ते नकोसे झाले होते.वैद्यकीय क्षेत्रातील मंडळींना कोणतीही वैद्यकीय क्षेत्रातली पदवी नसलेल्या अण्णासाहेब दास्ताने यांचा हस्तक्षेप करणे जाचक वाटू लागल्याने त्यांनी त्यांच्याबद्दल तक्रारी करायला सुरुवात केली.शेवटी वासुदेव दास्ताने यांना याठिकाणी काम करणे कठीण झाले.त्यामुळे शेवटी त्यांनी आपल्या पदाचा राजीनामा दिला.मात्र त्यांनी आयुष्यभर कुष्टसेवेचे आपले कार्य निरंतर चालु ठेवले.

संदर्भ साधने :-

१. पाटील भी.ना., खानदेशातील समाज प्रबोधनाची चळवळ (१९०० ते १९५०), पाचोरा, २००५, पृ.५२८
२. दास्ताने दत्तोबा, एका मूक सेवकाचे समर्पित जीवन, पुणे, १९७५, पृ.८५
३. पूर्वोक्त, पृ.८६
४. पूर्वोक्त, पृ. ८७
५. पाटील भी. ना., खानदेशातील समाज प्रबोधनाची चळवळ (१९०० ते १९५०), पाचोरा, २००५, पृ. ५३०
६. दास्ताने दत्तोबा, एका मूक सेवकाचे समर्पित जीवन, जळगाव, १९७५, पृ.२२३
७. पूर्वोक्त, पृ. २०४
८. पाटील भी. ना., खानदेशातील समाज प्रबोधनाची चळवळ (१९०० ते १९५०), पाचोरा, २००५, पृ. ५३०
९. पूर्वोक्त, पृ. ५३१
१०. सा.प्रबोधचंद्रिका, जळगाव, ३ मार्च १९५२, पृ. ०२
११. पूर्वोक्त, पृ.०३

Impact Factor : 0.4521 (UIF)
ISSN:- 2393-8900

१२. पूर्वोक्त, पृ. ०४
१३. सा. प्रागतिक, जळगाव, ३१ मार्च १९५२, पृ. ०८
१४. पाटील भी. ना., खानदेशातील समाज प्रबोधनाची चळवळ (१९०० -१९५०), पाचोरा, २००५, पृ. ५३